

Egidijus Vareikis*

Lietuvos Respublikos Seimas

Pasaulio ateities modeliavimas ir XXI amžiaus scenarijai

Straipsnyje kalbama apie pastaraisiais metais plačiau naudojamus ateities tyrimo metodus, jų galimybes ir kai kurias išvadas, koks XXI amžius iš tikro bus. Planavimas iki šiol nepasiekia to patikimumo lygio, kuris leistų sukurtus scenarijus laikyti patikimais. Taigi, futurologija ar ateities tyrimai iki šiol balansuoja tarp mokslo ir meno. Šiandieninis ateities tyrimo metodų arsenalas leidžia sukurti keletą ar net keliolika tipinių vidutinės ir ilgesnės trukmės ateities scenarijų. Jūs noriai rašo ir atskirų valstybių ir tarptautinių organizacijų ekspertai, ir pavieniai futurologai ir savamoksliai ateities prognozuotojai. Manoma, kad egzistuoja keletas objektyviai veikiančių visuomenės raidos ir ekonomikos dėsnių, taip pat prognozuojami ekologijos, biologijos, etikos raidos ypatumai. Bet koks ateities planavimas nėra apsaugotas nuo nenumatytų reiškinių ir jų pasekmių, nuo politinių sprendimų, kuriais griunama natūrali visuomenės raida, tad joks scenarijus negali pretenduoti būti neginčijamas. Dažniausiai sutinkamuose ateities projektuose vyrauja noras įgyvendinti kokį nors pavyzdinės šalies modelį, nugalėti visuomenės raidos negeroves ir kurti savotišką svajonių bendruomenę, stimuliuojant naudingas ir slopinant žalingas tendencijas. Scenarijaus galutinis variantas priklauso nuo jį kuriančiųjų išankstinio nusistatymo. Ateities strategijų kūrimas ir pateikimas šiandien yra didele dalimi užsakomasis projektas, verčiantis futurologus kurti daugiausia technologijos progreso nulemtu be konfliktų pasaulio scenarijų. Tai verčia scenarijus beveik visais intelektualiais produktais, neturinčiais realios praktinės reikšmės. Kita vertus, nepriklausomi ekspertai pateikia realistiškesnius scenarijus, kuriais galima remtis planuojant vidutinės ir ilgos trukmės civilizacijos raidos procesus. Šiandien ateities planavimo literatūroje vyrauja vadinamieji amerikietiškojo ir europietiškojo vystymosi scenarijai, numatantys dabar egzistuojančios pasaulio tvarkos tęsinį. Vis daugiau nagrinėjama Kinijos (ar Rusijos) iškilimo galimybė, naujojo kalifato, naujojo mesijo atsiradimo ar orveliškiosios ateities scenarijai.

Įvadas. Ateities prognozės – tarp fantazijos ir mokslo

Nesuklysiu pasakęs, kad šiandien daug kalbama apie tai, kas mūsų dar laukia XXI amžiuje. Prognozės – nuo vis dar optimistinių iki pesimistinių. Praeitame šimtmetyje vyravusius branduolinio susinaikinimo ar ateivių iš kosmoso scenarijus pakeitė gąsdinimai ekologinėmis ir energetinėmis negan-

---

* Dr. Egidijus Vareikis – Lietuvos Respublikos Seimo narys. Adresas korespondencijai: Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius. Tel. (8 5) 239 6606, el. paštas: egidijus.vareikis@lrs.lt.

domis.¹ Pažymėtina, kad tai savotiškos techninės problemos. Jos anksčiau ar vėliau kaip nors išsprendžiamos technologijų galimybių ribose, galiausiai, ir kintant mūsų populiacijai. Tačiau kur kas sudėtingesnės yra ideologinės, politinės ar moralės problemos. Jų genezę dažnai lemia subjektyvūs veiksniai, o sprendimo būdus vargu ar iš viso galima numatyti. Nepaisant itin sudėtingos situacijos, politikos ir civilizacijų raidos strategai vis dėlto bando pasakyti, kokios ateities reikėtų tikėtis.² Kuriami bendrieji ir specialieji ateities scenarijai (pastaruoju atveju gilinamasi į kokią nors vieną sritį, pvz., klimato kaitą, švietimo raidą, energetiką ir pan.).

Vienas iš pastarųjų metų politikos atradimų vadinamasis strateginis mąstymas. Po šiuo skambiu pavadinimu slypi ne vien valstybių ar jų regionų ilgalaikis planavimas, bet ir įvairių artimojo, vidutinio, tolimojo ar kitokio laikotarpio strategijų rašymas.³ Kartais tai panašu į pasakas, kartais – į eismo taisyklių (ar kaip dabar mėgstama sakyti – kelio ženklų) sąvadą.⁴ Panaršius internete galima rasti dar daugiau svajonių ir pasakų apie laimingą kokios nors šalies ateitį. Tai dažnai sumenkina strategijų kūrimo prestižą, tad yra absoliučiai svarbu atskirti pseudofuturologiją nuo moksliniais tyrimais paremtų strategijų kūrimo.

Europos Sąjungos šalys taip pat ėmė kurti strategijas. Dar praėjusios kadencijos Lietuvos Seimas patvirtino strategiją „Lietuva 2030“, pagal kurią mūsų šalis turėtų tapti laiminga, būdama sumaniai valdoma, sumaniai besitvarkanti, sumaniai besisukiojanti pasaulinėje rinkoje.⁵ Žodžiu, sumani valstybė su šiek tiek skandinaviškų savybių. Lenkai panašioje strategijoje pagrindinį dėmesį skyrė technologijoms, latviai tautinio identiteto saugojimui ir puoselėjimui, o estai mano, kad ateities siekiamybė – švari aplinka, gamta, kurioje tiesiog malonu gyventi. Analogiška Suomijos strategija paženklinta hedoniško vartojimo plėtros žyme. Galima vardinti ir vardinti institutus ir darbo grupes, ruošiančias britų, vokiečių ar amerikiečių ateities planus ir jų pagrindu rašomas knygas.⁶

¹ T. Lombardo, *Contemporary Futurist Thought: Science Fiction, Future Studies, and Theories and Visions of the Future in the Last Century*, AuthorHouse, 2006, p. 420.

² National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*. Create Space Independent Publishing Platform, 2012, 166 p., <http://www.dni.gov/nic/globaltrends>, 2014 12 15. Daugiau žr.: <http://www.futuretimeline.net/>, 2014 12 15.

³ H. Mintzberg, J. Lampel, Bruce Ahlstrand, *Strategy Safari: A Guided Tour Through The Wilds of Strategic Management*, Free Press, 2005, p. 410.

⁴ Pasakoms priskirčiau jau beveik anekdotu tapusio buvusio Turkmėnistan prezidento Nijazovo eiluoatą traktatą „Ruhnama“ („Sielos knyga“) apie didingą šios šalies ateitį (žr.: <http://www.ruhnama.info>, 2014 12 17). Daug rimčiau pasirodė Kazachstano prezidentas Nazarbayevs, paruošęs 2050 m. Kazachstano viziją, nors ir čia daugiau geopolitinės svajonės nei realybės (žr.: http://www.kazakhembus.com/in_the_news/president-nursultan-nazarbayevs-2014-the-state-of-the-nation-address, 2014 12 17).

⁵ Lietuva 2030, <http://www.lietuva2030.lt/>, 2014 12 17.

⁶ A. Alesina, Giavazzi F., *The Future of Europe: Reform or Decline*, Massachusetts Institute of Technology, 2006.

Tačiau visos oficialios strategijos, ypač parašytos valdžioje esančiųjų užsakymu, turi mažiausiai du trūkumus, kurie strategijas verčia niekinėmis:

- *Pirma*, bet kuri valdžios užsakyta strategija privalo būti optimistinė. Jokia vyriausybė nepriims, studijos, numatančios blogus laikus tai vyriausybei valdant. Tokią strategiją nupirks nebent geltonoji spauda. Gyvenimas, deja, toks, kad vien tik gerų laikų nebūna, veikiau atvirkščiai, tad ir strategijoje numatyti dalykai pasmerkti neišsipildyti.
- *Antra*, strategija privalo būti politiškai korektiška. Vargu, ar kuri nors vyriausybė išdrįs planuoti, kad per dvi dešimtis metų padidins savo teritoriją kaimynų sąskaita, ar išspręs seną teritorinį ginčą karo metodais. Būtų skandalinga, tačiau istorija moko, kad visais laikais daugiau problemų buvo sprendžiama mūšio lauke, o ne sveikos konkurencijos sąlygomis. Vadinasi, ir dėl šios priežasties oficialios strategijos tampa niekinės.

Reikia pastebėti, kad strategijų kūrėjai dažniausia apsiriboja trumpalaikėmis (neviršijančiomis dešimties metų) ateities prognozėmis. Prognozės visada logiškos ir rezultatai gerai matomi. Tačiau trumpalaikių reiškinių susiejimas su ilgalaikėmis tendencijomis dažnai veda prie didelių prasilenkimų su realijomis.

O jei jau taip, tai kas šiandien gali parašyti mums tikrą ateities scenarijų, tikrą ir planuotiną XXI amžiaus istoriją? Ar daug rasime tokiu visai nepriklausomų ekspertų (nepriklausomų net nuo projektų finansuotojų), kurie nebijotų pasakyti, kas iš tikrųjų mūsų laukia, ir kokios geopolitinės svajonės gali virsti tikrove. Kartais belieka remtis tik vadinamaisiais fantastais ar tikrai gerbiama politikos ekspertais. Fantastai, tiesa, neįpareigoti kokioms nors tiesoms, o politologai visada turi argumentų paaiškinti, kodėl gyvenimas vyksta ne taip, kaip jie sakė prieš metus ar kitus. Tačiau reikia atmesti ir kitą kraštutinumą – teiginius, kad ateities planavimas (futurologija) yra visiškos pasakos, reikalingas tik kokiems nors pseudomokslininkams. Tad ir futurologų išvados priimamos nevienareikšmiškai.

Politiniai „atsitiktinumai“, nenumatyti reiškiniai, gamtos kataklizmai ar karai keičia istoriją kur kas greičiau ir radikaliau, nei iš anksto sumanyti ir vykdomi socialiniai projektai. Dar daugiau, net ir tie, kas mano istoriją esant planuojamą, yra sukaustyti garsiųjų Franciso Bacono stabų, visas objektyvumo siekimo pastangas paverčiančių paprasčiausiomis emocijomis ar neracionaliais sprendimais,⁷ t. y. niekaip negali atsikratyti esamų definicijų, mąstymo stereotipų ar žinių trūkumo.

⁷ Hesse M. B., “Francis Bacon’s Philosophy of Science”, in D. J. O’Connor, ed., *A Critical History of Western Philosophy*, New York, 1964, p. 141-152, <http://www.sirbacon.org/links/4idols.htm>, 2014 12 18.

Šio apžvalginio teksto tikslas nėra sukurti kokį nors universalų ateities scenarijų. Jame bus kalbama apie pastaraisiais metais plačiau naudojamus ateities tyrimo metodus, jų galimybių ribas prognozuoti ateitį ir kai kurias išvadas, leidžiančias daryti prielaidas, kokia dar likusi XXI amžiaus dalis iš tikro bus.

1. Ateities tyrimo metodai

Bet kuris ateities planuotojas savo galimame scenarijuje bando atsakyti į šešis esminius klausimus:⁸

- *Kas laukia mūsų kaip fizinių būtybių?* Ilgaamžiškumas, vis daugiau technologijų ir priklausomybė nuo jų? O gal ekologinė-antropologinė katastrofa? Fizinis *Homo sapiens* išliekamumas nėra garantuotas (nesunkiai įrodoma).
- *Kokia galima ateitis mums kelia baimę ir kokios norėtume išvengti?* Karas, smurtas, susvetimėjimas, vienatvė? Ar galime ką nors pakeisti? Kodėl iki šiol nepavyksta išvengti karo ir kitų negatyvių reiškinių?
- *Kokius civilizacijos ir pasaulio tvarkos stereotipus esame pasiryžę ginti, kokių esame pasiryžę atsakyti?* Lyčių lygybė, šeimos institutas, individualus egoizmas – visa tai reliatyvus gėris ar reliatyvus blogis?
- *Ar yra alternatyvų mūsų prietarams ir stereotipams?*
- *Kokios ateities mes norime?*
- *Ar esame pakankamai stiprūs, kad galėtumėme įgyvendinti savo planus, t. y., ar turime pakankamai resursų?*

Bandymų atsakyti į visus šiuos klausimus yra daug. Tačiau keletas reiškinių stipriai sumenkina atsakymo mokslinę vertę. Pirma, dažnam atsakymui šiandien įtaką daro vyraujančios ideologijos. Antra, mūsų fizinės galios neleidžia numatyti to, ko dar niekad nebuvo, t. y. ateitis tėra dabarties ar praeities ekstrapoliavimas. Teoretikai ir praktikai, kuriantys ateities scenarijus, dažniausia juos kuria pagal kokias nors iš anksto sugalvotas schemas. Verta paminėti keletą tipinių schemų.⁹

- Ateities projektavimas pagal sėkmingą esamą modelį ar labiau išsivysčiusios šalies modelį (angl. *Used Future*). Praktikoje tai įvairūs

⁸ Sohail Inayatullah, "Neohumanist Educational Futures: Liberating the Pedagogical Intellect", Edited by Sohail Inayatullah, Marcus Bussey and Ivana Milojević Tapei, Tamkang University Press 2004. Daugiau žr.: <http://www.veoh.com/watch/v18647040KdFfZ7Nx?h1=Futures+Thinking+for+Transformation+-+Six+Pillars+of+Futures+Studies+by+Sohail+Inayatullah,20141218>.

⁹ Metafuture.org, <http://www.metafuture.org/>, 2014.12.18. Sohail Inayatullah, "Six pillars: futures thinking for transforming", *Foresight*, 2008, vol. 10, issue 1, p. 4–21.

mėginimai kurti naująsias amerikąs, sekti kokiu nors skandinavišku modeliu, taip pat naujieji kalifatai ir t. t.¹⁰

- Išsižadėta ateitis (angl. *Disowned Future*). Ateities konstravimas naikinant praeities klaidas ir stengiantis jų išvengti ateityje, t. y. pašalinti iš būsimosios bendruomenės kokią nors gyvenimo reiškinį – nacizmą, rasizmą, nelygybę ar pan.¹¹
- Alternatyvūs scenarijai (angl. *Alternative Futures*). Plačiau paplitęs modeliavimas, bandant numanyti vieno ar kito kriterijaus įtaką. Tarkime, kas gali nutikti, jei globalizacija gilės, valstybės vėl ims tautinio identiteto apsaugos ar visuomenę veiks viena ar kita kultūra ir pan.¹²
- Ateities reguliavimo (angl. *Alignment*) scenarijai, numatantys ateitį valdomame pasaulyje, t. y. stimuliuojant kokias nors naudingas tendencijas ir slopinant nenaudingas. Praktika rodo, kad reguliuojama visuomenė greit išsigimsta, todėl planinga kokio nors socializmo „statyba“ baigiasi fiasko. Tai bene vienintelis būdas prognozuoti ką nors realiai, todėl naujos visuomenės kūrimas neretai gundo strategijų rašytojus.¹³

Tęsiant ateities planavimo metodų apžvalgą reikia priminti, kad pati istorijos eiga taip pat traktuojama nevienareikšmiškai. Istorija gali būti suvokiama kaip linijinis, cikliškas ar iš viso chaotiškas procesas. Galima prisiminti Platono „santvarkų ratą“, linijišką šv. Augustino istoriją veikale „Apie Dievo valstybę“, Machiaveli nenuoseklią istoriją ir pan., apie progresyvias ir regresyvias tendencijas. Skaitytojas tikriausiai pamena ir gausybę kitų visuomenės raidos teorijų, pavyzdžiui, apie tradicinę, industrinę, poindustrinę modernią ir postmodernią visuomenę.

XIX ir XX amžiuje atrasta nemažai visuomenės ekonominės-socialinės raidos dėsnų, leidžiančių bent jau iš dalies prognozuoti žmonių bendruomenės raidą. Dėmesio vertos trumpalaikių ir ilgalaikių visuomenės raidos ciklų teorijos, leidžiančios prognozuoti ekonominio ar socialinio gyvenimo svyravimus.

Vadinamoji demokratijos bangų koncepcija ne kartą aprašyta politolo-

¹⁰ Blair H. Sheppard, Jon Hartwick and Paul R. Warsaw, “The Theory of Reasoned Action: A Meta-Analysis of Past Research with Recommendations for Modifications and Future Research”, *Journal of Consumer Research*, vol. 15, no. 3, Dec., 1988, p. 325-343.

¹¹ Sohail Inayatullah, “Theory and practice in transformation: The disowned futures of Integral extension”, *Futures*, vol. 42, issue 2, March 2010, p. 103-109.

¹² P. B. Pedersen, “Multiculturalism and the Paradigm Shift in Counselling: Controversies and Alternative Futures”, *Canadian Journal of Counselling*, Jan 2001, vol. 35, no 1, p. 15-25.

¹³ S. W. Sender, “Systematic agreement: A theory of organizational alignment”, *Human Resource Development Quarterly*, Spring 1997, vol. 8, issue 1, p. 23-40.

gų.¹⁴ Tipišiausios demokratijos bangos stebimos Lotynų Amerikoje, kur civilizacijos politinis veidas (ar tik jo kaukė) keičiasi kas dvi dešimtys metų – diktatūras keičia demokratinio valdymo laikotarpiai, po to vėl sugrįžta diktatūros. Taip vyko beveik visą pastarąjį šimtmetį. Panašu ir Afrikoje, kur septintojo XX amžiaus dešimtmečio pradžios demokratinės santvarkos virto diktatūromis. Diktatūrų pikas pasiektas devintojo dešimtmečio pradžioje, o dabar vėl antrasis Afrikos demokratinų santvarkų kūrimo periodas.

Demokratijos bangos nėra mistika. Jos neretai siejamos su kartų politinių ketinimų kaita, naujai kartai pasiekus „kritinę masę“. Demokratijos bangos yra ryškesnės ten, kur konstitucija, krašto istorija ar valstybės stabilumas nėra neginčijami. Bangoms įtaką daro karai ar kitokie globalūs ir regioniniai sukrėtimai. Suprantama, Lotynų Amerikoje, kur pasaulinių karų įtaka vietinei politikai nebuvo tokia didelė, ar Afrikoje, kur valstybėse, kurios susikūrė gerokai po pasaulinių karų, bangos matomos aiškiai. Net ir Europoje po Antrojo pasaulinio karo, atrodo, vyksta kažkas panašaus. Tai demokratijos pakilimas – 1945–1950, 1985–1990 ir, galbūt, 2025–2030. Nusivylimo demokratija laikotarpiai – 1965–1970 ir dabar.

Trumpiausios ekonomikos raidos bangos trunka 35 metus (apie 40 mėnesių), dar vadinamos Josepho Kitchino praeito amžiaus trečiajame dešimtmetyje atrastais trumpaisiais verslo ciklais.¹⁵ Bangos susiformuoja dėl to, kad kompanijos šiek tiek atsilikdamos konjunktūros pokyčių srityje, stengiasi keistis. Pagerėjus komercinei situacijai, didinamas produkcijos išleidimas, siekiama visiško užimtumo, nedidinant kapitalo kiekio. Firma veikia visu pajėgumu su esamais resursais. Toks spartinimas sukelia nedidelę perprodukciją, kaina krenta, pardavimų mažėja, sandėliuose kaupiasi gamybos produktai. Per tą laiką reikia tiesiog susigaudyti situacijoje mažinti gamybos spartą ir prisitaikyti prie naujų realijų, kurios sukelia naujus poreikius ir t. t.. Tad savotiškas ekonomikos „automobilis“ važiuoja lyg trūkčiodamas.

Vidutinės 510 metų trukmės bangos siejamos su Clemento Juglaro dar 1862 nustatytu reiškiniu, rodančiu, kad investicijos banguoja kur kas lėčiau, negu įdarbinimo bangos, minėtos anksčiau.¹⁶ Kitas žodžiais tariant, degalų py-

¹⁴ J. Markoff, *Waves of Democracy: Social Movements and Political Change*, SAGE publications, 1996. Sartori, G., *The theory of democracy revisited*, part II, New York: Chatham House, 1987; S. Huntington. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press. 1991 Ch. Kurzman, “Waves of Democratization”, *Studies in Comparative International Development*, Spring 1998, vol. 33, no 1, p. 42–64.

¹⁵ J. Kitchin, “Cycles and Trends in Economic Factors”, *Review of Economics and Statistics*, The MIT Press, 1923, vol. 5, no 1, p. 10–16.

¹⁶ *Des Crises commerciales et leur retour periodique en France, en Angleterre, et aux Etats-Unis*, Paris: Guillaumin, 1862.

limas į automobilio baką yra retesnis nei pagreitėjimų ir sulėtėjimų bangos. (Šiuolaikiniai BVP dinamikos tyrimai pasaulyje, regis, tą patvirtina).

Teigiama, kad egzistuoja dar ir 1025 metų trukmės ciklai, susiję su, tarkime, mūsų automobilio tobulinimu arba remontu. Arba dar kitaip tariant, kapitaline statyba, masine renovacija, strateginiais pertvarkymais ar gamybos ir technologijų reorganizacija, infrastruktūra. Tokių svyravimų atradėju apie 1930 metus laikomas žydų kilmės emigrantas iš Rusijos Simonas Kuznetsas.¹⁷ Nors kai kam tai kelia abejonių, vadinamųjų Kuznetso ciklą egzistavimas šiandien pripažįstamas.

Įdomus šiame kontekste man pasirodė sovietų ekonomistas Nikolajus Kondratjevas (gal veikiau antisovietinis, nes NKVD sušaudytas 1938 metais), įtikinęs, kad pasaulyje egzistuoja ilgosios (apie 4060 metų) ekonomikos bangos, kurių metu ekonomikai kylant ir leidžiantis prasideda karai, perversmai ir pan.¹⁸

Kondratjevo ciklai susiję su socialiniais poslinkiais. Karų pagal šį modelį galima tikėtis ekonomikos kilimo fazėje, kitais žodžiais tariant, „pavasario“ stadijoje. „Vasaros“ stadijoje – sąstingis, kuris atsiranda dėl to, kad gyvenimas pernelyg gerėja. „Rudens“ stadijoje siekiama ne naujų idėjų, o veikiau esamos padėties stabilumo, tačiau ateina depresija – „žiemos“ stadija.

Arthuras Lewisas teigia, kad spartaus augimo etapai buvo 1853–1873 ir 1951–1973 metais, santykinai gero augimo 1873–1913 metais ir nuo 1973 metų iki šių dienų. 1913–1951 metai laikytini nuosmukio etapu.¹⁹

Yra dar ir žmonių kartos teorija, kuri apima apie 90 metų laikotarpį, t. y. laikas nuo kokios nors įvykio (pvz., valstybės įkūrimo iki laiko, kai išmiršta praktiškai visi įkūrimo metu gyvenę žmonės). Gal čia yra tik ilgoji Kondratjevo banga?²⁰

SSSR egzistavo apie 70 metų. Tiek pat metų gyvavo Bismarko Vokietijos idėja, septyniasdešimt metų sueina ir visoms Antrojo pasaulinio karo idėjoms, įskaitant Kinijos, Indijos, Europos integraciją. Viskas beviltiškai pasenę. Tai ne galybės. Ne tik mes demografiškai senstanti visuomenė, bet mūsų ir politinės idėjos pasenusios.

¹⁷ S. Kuznets, “Economic Growth and Income Inequality”, *American Economic Review* 1955 March, vol. 45, p. 1–28.

¹⁸ A. V. Korotayev, S. V. Tsirel, “A Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratiev Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008–2009 Economic Crisis”, *Structure and Dynamics*, 2010, vol.4., no 1., p. 357.

¹⁹ A. W. Lewis, “Economic Development with Unlimited Supplies of Labor”, *Manchester School of Economic and Social Studies*, 1954, vol. 22, p. 139–91.

²⁰ D. Galland, “Into the Fourth Turning: A Casey Research Interview with Neil Howe, Co-author of The Fourth Turning”, *Casey Research Special Report*, 2009, 2010 09 03.

Sukurti ir savotiški archetipai, leidžiantys ir imtis klasikinių scenarijų rašymo. Viena iš šio metodo profesorių Jim Dator²¹ pasiūlė tokių archetipų sąrašą:

- *Augimas* – technologijos progresas sprendžia visas civilizacijos problemas. Visuomenėje kylančius klausimus, atsirandančias problemas galiausiai įveikia išrasdama naujas technologijas.
- *Katastrofa* – staigus technologinio augimo nutrūkimas (dėl įvairių priežasčių). Jis gali sukelti visiškai naujos kokybės santykius tarp ekonomikos ir gamtos, vyro ir moters, tikėjimo ir sekuliarizimo ir t. t.
- *Stabilizavimas* – kai augimas stabdomas, tam, kad būtų daugiau dėmesio skiriama, tarkime, aplinkos apsaugai ar sveikatai. Visuomenė nutaria, kad sprendimas randamas ne technologijoms progresuojant, bet supratęs, kas mes esame ir ko mums trūksta.
- *Transformacija* – svajonės pasikeitimas, kurį sukelia kažko radikaliai naujo atsiradimas (pvz., Kristaus atėjimas ar valdoma termobrandaolinė reakcija). O gal ne tai svarbu, gal svarbiau, kokiomis vertybėmis vadovaujamės.²²

Pagal augimo archetipą, XXI amžius turi tapti Azijos amžiumi – čia bus iš pradžių daugiausiai gaminama, paskui, matyt, daugiausiai vartojama. Azija spręs, kaip turi elgtis likęs pasaulis. Katastrofos scenarijus – tai netikėta epidemija, cunamis (jau nuniokojo Japoniją), koks nors Talibanas ar kas kita, kas ekonomikos ir gerovės raidą sustabdys. Sunku planuoti, bet Azijos stabilizacija – tai konfuciškas atsitokėjimas, koks jau ne kartą buvo.

Azija niekada nenorėjo valdyti pasaulio. Gal Lotynų Amerika, gal Vidurio Europa nustelbs Azijos vystymąsi? Tokius scenarijus galima kurti ir kitiems regionams.

Taigi, ateities tyrimo būdai gali būti labai įvairūs, tačiau, kaip jau minėta, scenarijų rašymui didelę įtaką turi išankstinės nuostatos ir vieno ar kito užsakovo strateginis tikslas.

2. Objektyvių raidos veiksnių įvertinimas

Ar yra kokia nors objektyvi realybė, neišvengimai daranti įtaką visuomenės raidai? Keletą neva objektyvių veiksnių mini ne vienas futurizmo atstovas:

²¹ C. Bezold, "Jim Dator's Alternative Futures and the Path to IAF's Aspirational Futures", *Journal of Futures Studies*, November 2009, vol. 14, no 2, p. 123–134, <http://www.jfs.tku.edu.tw/14-2/E01.pdf>, 2014 12 19.

²² Išsamiau: <http://www.worldvaluessurvey.org/>. Ten nurodyta, kad yra bendražmogiškas komponentas ir regioniniai skirtumai, kurie, nulemti vakarietiško, rytietiško ar tiesiog gyvenimo būdo.

- *Pirmasis veiksny* – demografinis.²³ Planetos populiacija auga netolygiai. 2050 metų gali būti 9 mlrd. žmonių. Dauguma vietovių bus jau urbanizuota, t. y. apie 5 mlrd. žmonių bus miesto gyventojai. Apie 2045 metus pasaulyje vyresnių kaip 60 metų amžiaus žmonių bus daugiau nei nepilnamečių (Europoje tai jau atsitiko 1995 metais). Europiečių vidutinis statistinis amžius (angl. *median age*) dabar yra apie 39 metus, 2050-iais bus jau 47. Dabar vyresniems žmonėms išlaikyti Europa išleidžia apie 15 proc. BVP, po keturiasdešimties metų išleis apie trečdalį. JAV atrodo kur kas geriau – amerikiečių bus daugiau nei 400 milijonų, o europiečių vidutinis statistinis amžius – šiek tiek daugiau nei 40 metų. Nepaisant AIDS ir kitų negerovių, 2050 metais afrikiečių bus apie 2 milijardus, tai yra daugiau kaip penktadalis visos žmonijos. Indijoje gyvens 1,6 milijardo, Kinijoje – 1,4 milijardo, Rusijoje tik šiek tiek daugiau nei 100 milijonų. Tačiau bet kuriuo atveju gali kilti konfliktas dėl netolygaus gėrybių, resursų, panaudojimo ir t. t., kitaip tariant, tarp visuotinės lygybės idėjos ir jos įgyvendinimo. Vidurio Rytų ar Afrikos ekonomikos tiesiog nebegalės suteikti galimybių įsidarbinti visiems naujai atsirandantiems darbingiems žmonėms, Vakarams teks neišvengiamai persvarstyti savo globalią atsakomybę ir jos ribas.
- *Antrasis* – klimato kaita.²⁴ Kiek pinigų bus skiriama šiai problemai spręsti? Klimato kaita kelia ne vien ekonomines, bet ir politines problemas – etninius ginčus, kovas dėl vandens telkinių ir mineralinių resursų. Rusija ir Norvegija vis labiau klimpsta į ginčus dėl Špicbergeno ir Arkties vandenyno, kuriame į išteklių medžioklę įsijungia ir kitos šalys. Atsiranda nesutarimų net, pvz., tarp JAV ir Kanados, nekalbant jau apie senus nesutarimus Afrikoje ar tarp Indijos ir Kinijos.
- *Trečiasis* – energijos šaltiniai, rinka, jos funkcionavimo galimybės ir problemos, atsinaujinanti energija ir jos vieta energetikos sistemoje.²⁵ Pažymėtina, kad energetikos ateities planuose ypač daug nerealių dalykų. Pasaulio vaizdas gali radikaliai pasikeisti, suradus ar panaudojus šiuo metu nenaudojamus energijos išgavimo būdus, tokius kaip termobranduolinė sintezė.
- *Ketvirtasis* – visuomenės iracionalumas (religinis ekstremizmas, žvaigždžių kultas, logikos ir mokslo prestižo sumenkėjimas.²⁶ Nyksta nacionalinė

²³ Pew Research Center, *Attitudes About Aging. A Global Perspective*, January 2014, <http://www.pewglobal.org/files/2014/01/Pew-Research-Center-Global-Aging-Report-FINAL-January-30-20141.pdf>, 2014 12 18.

²⁴ Houghton J. T., et al., eds., *Climate Change 2001: the Scientific Basis*, Cambridge University Press, 2001.

²⁵ REN21, *Renewables Global Futures Report* (GFR). SEP (Institute for Sustainable Energy Policy of Japan.) press.

²⁶ N. Luhmann, “Why Does Society Describe Itself as Postmodern?”, *Cultural Critique* No. 30, *The Politics of Systems and Environments*, Part I, Spring, 1995, p. 171–186

(etninė) savimonė. Bendruomenės tampa labiau individualizuotos, labiau pažeidžiamos, mažėja solidarumas ir konsolidacija. Žvaigždžių kultas dažniausia yra pakaitalas nacionaliniams herojams ir nacionalinei savimonei. Nacionalinis interesas rašomas vis žemiau interesų sąrašė. Skleidžiama neautorizuota informacija, tad plinta pseudomokslas ir dezinformacija. Tad atsiranda galimybė ir pseudoidėjoms (metafilosofijoms), kurios atrodo patrauklios, plisti.

- *Penktasis* – valstybės galios mažėjimas ir funkcijų menkėjimas.²⁷ Silpsta ir menkėja tarpvyriausybines valstybių naryste paremtos institucijos – JT, ES, NATO ir t. t. Valstybės galia tiesiog ima netekti prasmės. Europoje netyla ginčai, kas geriau – ES institucijos ar nacionalinis parlamentas. ES galinga, bet labai toli daugumai europiečių esanti institucija. Piliečiams atrodo, kad jie iš viso neturi galimybių atsiremti į kokią nors valdžią.
- *Šeštasis* – neigiamoji globalizacijos pusė (tarptautinis terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, masinio naikinimo ginklo platinimas, asimetrinės grėsmės, epidemijos, migracija).²⁸

Visi šie procesai galiausiai daro įtaką ateities scenarijams, norime mes to ar nenorime. Taip pat kiekvienas rašytojas yra žmogus, tad neišvengiamai scenarijuose atsiranda ir emocinis komponentas, o tarp norimo ir įmanomo yra nemažas skirtumas.

3. Keletas ateities prognozavimo mitų ir stereotipų

Gausioje ateities strategijų literatūroje galima sąlyginai išskirti keletą stereotipinių modelių, ar netgi ateities pasaulio vizijų. Jos daugiausiai yra minimos politikų pasisakymuose, oficialiose strategijose ir publicistinėse diskusijose. Taigi, šias vizijas nelabai galima laikyti mokslinėmis, tačiau, kita vertus, dažniausiai jos, o ne politinės idėjos yra pagrindas politiniams sprendimams.

Amerikietiškoji vizija (*Pax Americana*) tai JAV dominavimas pasaulyje, kuriame yra be perstojo kovojama už vadinamąsias amžinąsias (arba) pamatines vertybes – laisvę, demokratiją, žmogaus teises ir visas jas palaikančią liberalią rinkos ekonomiką. Pagal amerikietišką svajonę, visos pasaulio tautos gali

²⁷ Peter van Ham, "The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation", *Foreign Affairs*, Sep. - Oct., 2001, vol. 80, no. 5, p. 26.

²⁸ Graham Bird S. Brock Blomberg Gregory D. Hess. International Terrorism: Causes, Consequences and Cures. *The World Economy* Volume 31, Issue 2, pages 255–274, February 2008.

sugyventi ir pasiekti fukuyamišką istorijos pabaigą.²⁹ Iš esmės *Pax Americana* modelis yra XX amžiaus idėjų tęsinys, tad jis galimas jeigu pasaulyje nieko neįprasto neįvyks – pasaulis toliau globalės (o gal tik viso labo taps virtualus?). Tuomet Europa ir JAV gali būti ramios – jos dar ilgai dominuos pasaulyje, diktuos žaidimo taisykles. Suprantama, tai paprastas modelis šiuolaikiniam pasauliui, todėl nestinga tokią įvykių eigą propaguojančių asmenų. O jei jau taip, tai belieka skirstytis į stovyklas – ar mes už sotų malonų, turtingą gyvenimą, ar prieš, ar iš tiesų pajusti laimę reikia ko nors kita?

Šio modelio šalininkai teigia, kad Amerika neišnyks per keliasdešimt metų, nes niekas nenori, kad ji išnyktų. net ir tie, kurie jos nemėgsta. Kinija ir Indija ekonomiškai auga, tačiau joms gali tekti labiau rūpintis savo vidinėmis problemomis nei tarptautinės įtakos didinimu. Amerikos jos nenurungs, kokie bebūtų jų santykiai su didžiąja valstybe. Viena iš neteisingų populiariausių prielaidų yra ta, kad Amerikos klestėjimo amžius (o taip pat ir Europos klestėjimo amžius) baigiasi. Skirtingai nuo kitų autorių, politikos futurologas George'as Friedmanas primena, kad supratimas apie JAV nuosmukį yra nors ir logiškas, tačiau neteisingas. Iki Antrojo pasaulinio karo JAV visai nebuvo supervalstybė ir net neturėjo noro dominuoti pasaulyje. Po Antrojo pasaulinio karo ji, tiesa, supervalstybe tapo, bet ne dominavo, o kariavo Šaltąjį karą su Sovietų Sąjunga. Tikrasis Amerikos amžius prasidėjo tik Sovietų imperijai žlugus, vadinasi, kaip tik ne XX, o XXI amžius turi būti JAV dominavimo laikotarpis.³⁰

Europietiškoji ateities vizija – savotiškas Davoso pasaulis (aliuzija į Davoso ekonomikos forumą).³¹ Tai bene lengviausiai įsivaizduojamas ir ekonomine nauda paremtas scenarijus, numatantis, kad pasaulį turėtų vis labiau valdyti ekonominiai interesai (vartojimo ir turėjimo). Žinių ekonomika ir postmodernas tarnautų vis didesnėms vartojimo galimybėms. Gamintoja ir paslaugų teikėja taptų, aišku, Azija, tačiau vartojimo „perskirstymas“ priklausytų JAV ir Europai, bent jau iki tol, kol azijiečiai netaptų vartotojais.

Kiniškoji vizija – „Drakono ir Meškos sąjunga“. Tai, visų pirma, kinų scenarijus, prie kurio galėtų prisidėti ir Rusija. Didžiausia svajonė – ekonomikos plėtra, suteikianti darbą, pragyvenimo ir praturtėjimo šaltinį visiems siekiantiems. Ekonomika virš laisvių ir žmogaus teisių – tikras marksizmo triumfas, kurio praktikoje ekonomikos progresas pasiekiamas tik pigiai apmokamu beveik vergišku darbu. Daugelis sako, kad XXI amžius bus būtent Azijos ar

²⁹ F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free press, 1992, p. 418.

³⁰ G. Friedman, *The Next 100 years: A Forecast for the 21st Century*, 2009.

³¹ World Economic Forum, *Strategic Foresight*, <http://www.weforum.org/community/strategic-foresight>, 2014 12 19.

Eurazijos amžius. Ne paslaptis, kad pastaraisiais metais apstu Kinijai palankių prognozių: sakoma, kad Kinija būsianti pasaulio valdovė, ir mums nelieka nieko kito kaip tik ruoštis šiam istoriniam faktui.³² Formaliai Kinijos svajonė atrodo labai gražiai, juk Kinija – taiki valstybė, besiriamenti Konfucijaus idėjomis ir nenorinti nieko nukariauti. Ji nori sukurti harmoniją, kurioje laiminga būtų ne tik Kinija (Vidurio valstybė, bet ir aplinkinis pasaulis. Kinijos apologetai ir praktikai, akiai nesivadovaujantys Konfucijaus idėjomis, pasitelkia kelis banalius, bet iš pirmo žvilgsnio neatremiamus argumentus: Kinija – didžiausia pasaulio valstybė, joje gyvena penktadalis visų *Homo sapiens*. Pagal gyventojų skaičių ji didžiausia, Kinija – sparčiai auganti ir labai konkurencinga ekonomika, jau beveik antroji pasaulyje, o greitai būsianti ir pirmoji, kaip Kinijos ar visos Azijos simbolis į pasaulį ateina tvarkingas darbštus išsilavinęs azijietis, nenorintis kariauti, nešūkaujantis radikalių religinių šūkių, nereikalaujantis socialinių išmokų, bet steigiantis restoranus, prekybos ir verslo centrus. Kiniškos ir rusiškos svajonės pagrindas – žmonijos pragmatizmas. Kinai pagrįstai galvoja, kad pasaulio baimė negauti Kinijos produktų yra kur kas didesnė, nei Kinijos baimė netekti rinkų.

Tačiau šioje vizijoje yra ir daugybė problemų. Ar tikrai stipriausia ir įtakingiausia šalis globaliame pasaulyje yra daugiausia gaminanti? Kinija gamina daug, tačiau visai nenori atsisakyti senų įpročių bendradarbiauti su blogio imperijomis, kaip ir Rusija, tad jos netaps naujomis lyderėmis, kol nepasikeis pasaulio tvarka. Kinija nori daug gaminti ne dėl to, kad patenkintų pasaulio poreikius, bet dėl savų interesų. Ji nesirūpina globaliais projektais (tokiais, kaip klimato kaita). Kinija yra šalis, tebekurianti jau seniai pasmerktą sistemą.

Kinija neturi plėtros galimybių. Ji yra savotiška geografinė sala: šiaurėje Kinijos plėtrą stabdytų Sibiras, pietuose – džiunglės ir kalnai, vakaruose – kalnai ir dykumos. Kinija yra didžiulis fabrikas, bet daugiau nei fabrikas būti negali. Kiniją vienija pinigai ir prievarta. Kai reikės darbininkams mokėti daugiau pinigų, liks prievarta, o ji sukelia priešišumą. Kinijos istorijoje keistas paradoksas – kai tik šalis bando atsiverti pasauliui, ją sužlugdo vidiniai nesutarimai. Ta pati problema yra ir dabar – Kinijai reikia arba leisti būti izoliuotai, arba rizikuoti tapti vidaus kovų arena. Didžioji Kinijos krizė (čia sutampa ne vieno autoriaus prognozės) gali kilti apie 2020 metus.

Beveik tuo pačiu metu nauja krizė laukia ir Rusijos. Per pastaruosius du dešimtmečius ne vienas Rusijos geopolitinis projektas, ne viena svajonė taip ir

³² G. J. Ikenberry, "The Rise of China and the Future of the West. Can the Liberal System Survive?", *Foreign Affairs*, January/February, 2008.

neišsipildė. Didžioji svajonė, atkurti didžiosios valstybės statusą (o geografiškai SSSR) lieka neišsakyta, tačiau ji yra kitų svajonių dalis – tai didžiosios valstybės statuso (o geografiškai SSSR) atkūrimas. Viena vertus gali pasirodyti, kad Rusija galinga ir geba suvienyti buvusias respublikas, tačiau didžiausia jos bėda – geopolitinis godumas, noras gauti viską, kas turėta, iš karto. O tam Rusija nėra pakankamai stipri. Jokios sektinos idėjos šalis neturi. Dujos ir kumštis, nėra patraukli net potencialiems sąjungininkams, o nieko kito kol kas nesugalvota. Vadinasi, Rusijos laukia dar viena krizė ir ši kartą gal net gilesnė.

Islamiškoji vizija – naujieji kalifatai.³³ Tai pasaulio tvarka, paremta religiniais įsitikinimais ar kitomis dvasinėmis vertybėmis, didžiųjų religijų renesansas ir modifikavimas. Jei staiga įsigalėtų radikalusis islamas visame pasaulyje, nebūtų pramonės augimo bumo ar technologinės revoliucijos. Pagrindinė dominuojanti idėja būtų versti žmones į tikrąjį tikėjimą, tačiau – ne atverti į tikrąjį tikėjimą, o veikiau priversti tikėti. Naujojo kalifato idėją neblogai įgyvendino osmanai, mokėję dažnai paviršutiniškus religinius įsitikinimus nupirkti ir sudaryti tikėjimo kaitos regimybę.

Tačiau ir ši vizija labai problemiška. Islamo šalininkai užuot diktavę pasauliui savo sąlygas, ėmėsi griauti esamą tvarką, tarytum tik ją sugriovus galima ką nors sukurti. Griovimas kenksmingas ir pačiam islamui. Tekstų autoriai nurodo kelis alternatyvius islamo bendruomenės raidos scenarijus.³⁴ Pirmasis – grįžimas prie ištakų. Tai regresas. Pranašas manė laimę būsiant sukūrus „Islamo valstybę“, tačiau gal krikščionys laimingesni, kadangi Jėzus Dangaus karalystės Žemėje nesukūrė ir net nekūrė. Aiškinantis, kodėl islamas skyla, reikia prisiminti, kad prieštaravimų čia keletas. Islamas savo prigimtimi negali būti valstybės pagrindas – „Islamo valstybė“ kaip valstybė teoriškai negalima, praktiškai priimama kaip kraštutinis sprendimas. Antrasis – priešpriešos gilėjimas ne tik tarp islamo ir Vakarų, bet ir tarp islamo srovių, galiausiai – neišvengiamas karas. Taip pat regresas. Trečiasis – islamo posūkis modernizacijos ir Vakarų vertybių link. Gal tai gerai žmonėms, bet ne islamui kaip tokiam. Euroatlantinė bendrija priekaištauja islamui, kad šis nmodernėja, nevyksta sekuliarizacija ir nėra inovatyvus. Musulmonai priekaištauja, kad patys europiečiai (kolonistai) kalti ir reikalauja sprendimų. Ketvirta – mėtymasis tarp noro tapti pasaulio mylimais musulmonais ir jo terorizavimo. Penktasis – savotiškas harmoningas prisitaikymas prie pasaulio raidos ne prieštaraujant jai, bet tampant jos dalimi.

³³ N. Danforth, “The Myth of the Caliphate The Political History of an Idea”, *Foreign Affairs*, November, 2014.

³⁴ Sohail Inayatullah, “Islamic Civilization in Globalization”, <http://www.metafuture.org/articles-by-sohail-inayatullah/islamic-civilization-in-globalization/> arba <http://www.metafuture.org/articles-by-sohail-inayatullah/alternative-futures-of-the-islamic-ummah/>, 2014 12 19.

Dėl islamo šiuolaikinimo kyla bene daugiausiai ginčų – ar iš viso galima jį šiuolaikinti? Pagal spiralės teoriją pasaulio ateitis – ne civilizacijų konfliktai, o veikiau civilizacijų harmonija, artėjanti prie abejingumo. Dauguma problemų, su kuriomis susiduria islamo šalys, yra iš tiesų ne islamo problemos, o visuotinės problemos, vadinasi, islamas dėl šių problemų nekaltas.

Vidurio Rytai yra veikiau problema. Rugsėjo vienuoliktosios teroro aktas sukėlė chaosą, parodė, kad nėra nei solidarumo, nei bendrų vertybių, nei globalizacijos.

Baimės pasaulis – orveliškoji vizija. Galima sakyti, kad visi apologetai vienaip ar kitaip savo idėjų *finalite politique* turėtų matyti kokios nors orveliškos tvarkos pavidalu. Baimės scenarijuje civilizacija, kurioje didžioji žmonių dalis – savo noru nevykėliai, tiksliau, minimalistai, norintys gyventi pagal valdžios diktuojamas taisykles.³⁵

Naujasis mesijas – tai dar viena, jokiose oficialiuose dokumentuose nepublikuojama vizija, kažkas, kas yra žmonių širdyse, o ne oficialiose programose. Oficialiai kalbėti apie tai lyg ir politiškai nekorektiška, nors kokie nors nauji nenumatyti reiškiniai taip pat neatmestini. Nors politologai ir sociologai ir stengiasi visuomenės gyvenimą traktuoti kaip objektyvų reiškinį, nelabai priklausantį nuo žmogaus emocijų ir net proto, žmonijai reikia naujų lyderių, naujų didžiųjų pasitikėjimo vertų asmenybių, vadinasi, reikia naujų mesijų. Jėzus kažkada pakeitė Romos imperijos dvasią ir sugriovė iki tol buvusią pasaulio tvarką. Tad naujojo mesijo laukimas yra ir logiška išeitis iš visų krizinių situacijų, galimų anksčiau skelbtuose scenarijuose.

Ne vienas rašytojas siūlo ar BRICS (ar panašų) scenarijų apie naują daugiapolį pasaulį, kurio svarbiausi poliai bus Brazilija, Rusija, Indija ir Kinija (gal dar su Pietų Afrika).³⁶ Tai būtų savotiškai daugialypis projektas, tačiau jis iš karto sulaukia kelių nenuginčijamų kontrargumentų. Visos paminėtos šalys turi savų problemų, vargu ar leisiančių joms tapti grupės lyderėmis, vargu, ar jos yra suinteresuotos valdyti pasaulį tokia ketvertuko ar penketuko formate, vargu, ar tokiam formatui pritarą kiti. Tad, kad ir kokia gera idėja, vargu, ar gali būti kiek nors reali.

³⁵ G. Orwell, *Nineteen Eighty-four, A Novel*, New York: Harcourt, Brace, 1949.

³⁶ Forum BRICS, <http://www.bricsforum.org/>, 2014 12 19.

Išvados

Šiandieninis ateities tyrimo metodų arsenalas leidžia sukurti keletą ar net keliolika vidutinės ir ilgesnės trukmės laikotarpių ateities scenarijų. Juos noriai rašo atskirų valstybių ir tarptautinių organizacijų ekspertai, pavieniai futurologai ir savamoksliai ateities prognozuotojai.

Manoma, kad egzistuoja keletas objektyviai veikiančių visuomenės raidos ir ekonomikos dėsnių, taip pat prognozuojami ekologijos, biologijos, etikos raidos ypatumai. Jie leidžia daryti prielaidas apie tai, kaip pasaulis pasikeis per ateinančius 2050 metų, koks bus pasaulis, įgyvendinant vienas ar kitas ateities vizijas. Planavimas iki šiol nepasiekia to patikimumo lygio, kuris leistų sukurtus scenarijus laikyti patikimais. Taigi, futurologija, ar ateities tyrimai, iki šiol balansuoja tarp mokslo ir meno.

Dažniausia atities projektuose vyrauja noras įgyvendinti kokį nors pavyzdinės šalies modelį, nugalėti pripažintas visuomenės raidos negeroves ir kurti savotišką svajonių bendruomenę, stimuliuojant naudingas ir slopinant žalingas tendencijas.

Bet koks ateities planavimas nėra apsaugotas nuo nenumatytų reiškiinių pasirodymo ir jų pasekmių, nuo politinių sprendimų įtakos, kuriais griunama natūrali visuomenės raida, tad joks scenarijus negali pretenduoti į neginčytiną tiesą.

Galutinis scenarijaus variantas priklauso nuo jį kuriančiųjų išankstinio nusistatymo. Ateities strategijų kūrimas ir pateikimas šiandien yra didele dali mi užsakomasis projektas, verčiantis futurologus kurti daugiausia technologijos progreso nulemto nekonfliktiško pasaulio viziją. Dėl to tokie scenarijai laikomi beveik niekiniais intelektiniais produktais, neturinčiais realios praktinės reikšmės. Kita vertus, nepriklausomi ekspertai pateikia realistiškus scenarijus, kuriais galima remtis planuojant vidutinės ir ilgos trukmės civilizacijos raidos procesus.

Šiandien ateities planavimo literatūroje vyrauja vadinamieji amerikietiškojo ir europietiškojo vystymosi scenarijai, numatantys dabar esančios pasaulio tvarkos tęsinį. Vis daugiau nagrinėjama Kinijos (ar Rusijos) iškilimo galimybė, naujojo kalifato, naujojo mesijo atsiradimo ar orveliškosios ateities scenarijai.

2014 m. gruodis